

Газуда Л.М., Готра В.В.

АКТИВІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

У статті проаналізовано особливості інноваційної діяльності держави у сфері аграрного виробництва, розглянуто основні причини та фактори уповільнення інноваційного розвитку вітчизняних агропромислових підприємств, узагальнено принципи державної інноваційної політики заохочення до інновацій, запропоновані організацією економічного співробітництва та розвитку. Наведено основні напрями підвищення інноваційної активності підприємств аграрної сфери.

Ключові слова: інновації, сфера аграрного виробництва, активізація інноваційної діяльності, інноваційний розвиток, інноваційний клімат, інвестиції в інновації, модель інноваційного розвитку.

ВСТУП

Україна на момент проголошення незалежності визначалася як держава із сильною індустріальною базою та високим науково-технічним потенціалом. Наша держава займала одне з чільних місць серед країн СНД за високим рівнем наукового потенціалу в різних галузях. Проте нині, коли економіка країни перебуває у глибокій кризі, породженій політичними та економічними чинниками, при недостатній розвиненості внутрішнього ринку і низькій купівельній спроможності населення, одним з пріоритетних завдань є забезпечення активізації її інноваційного розвитку.

Ефективність функціонування вітчизняних агропромислових підприємств у системі національної економіки, визначаються передусім рівнем інвестиційно-інноваційної активності їх підприємницьких структур і окремих суб'єктів підприємницької діяльності. В умовах поглиблення ринкових відносин, інновації традиційно розглядаються як один з основних факторів підтримки високих темпів економічного розвитку. Тому, узагальнення процесу активізації інноваційної діяльності агропромислового виробництва України, фундаментальними причинами уповільнення інноваційного розвитку вітчизняних підприємств варто визначити крайню обмеженість бюджетних можливостей та інвестиційну непривабливість українського села з точки зору залучення вітчизняних та іноземних інвестицій. Крім того, формальна орієнтація на інноваційну модель розвитку практично не дає можливості вирішувати поточні, а тим більше перспективні соціально-економічні завдання переходу до інноваційної економіки. Але, незважаючи на означені проблеми, інноваційна компонента залишається найбільш вагомим засобом підвищення

конкурентоспроможності вітчизняних сільськогосподарських підприємств та важливим фактором забезпечення зростання економіки України в цілому.

Провідними вітчизняними та зарубіжними вченими і фахівцями проведені дослідження, які присвячені вивченню доцільності залучення інновацій, впливу методів стимулювання на розвиток інноваційної діяльності, формуванню дієвого механізму з метою активізації інноваційної діяльності. Зокрема, ці проблеми відображені у працях таких вітчизняних вчених, як Г. Абалкін, Л. Антонюк, І. Бланк, М. Білик, А. Гальчинський, М. Герасимчук, В. Геєць, В. Гросул, Б. Кваснюк, І. Комаров, І. Радіонова, П. Саблук, В. Соловійов, С. Тивончук, В. Шовкалюк та зарубіжних науковців – Дж. Стігліц, Дж. Сакс, Г.ж. Колодко, Д. Львов та інші. Проте не дивлячись на те, що в економічній літературі узагальнено цінний досвід з питань окреслення методів стимулювання інноваційної діяльності з метою виокремлення пріоритетного підходу щодо активізації та заохочення інноваційної діяльності у агропромисловому виробництві України досі не знайдено.

В процесі дослідження використовувалися діалектичні методи пізнання явищ і процесів, аналізу, синтезу та експертні оцінки авторів стосовно активізаційних підходів до стимулювання інноваційної діяльності у сфері аграрного виробництва.

Метою статті є обґрунтування доцільності стимулювання інноваційних змін, дослідження сучасного стану інноваційної діяльності та окреслення пріоритетних напрямів її активізації у сфері аграрного виробництва України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні тенденції розвитку економіки безпосередньо пов'язані з інноваційними підходами. Пріоритетними чинниками зростання є науково-інноваційні розроблення з метою підвищення інноваційної активності підприємств і формування їх інтелектуального капіталу, що в результаті надасть

© Газуда Леся Михайлівна, к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства, ДВНЗ "Ужгородський національний університет", e-mail: lesyagazuda@gmail.com
Готра Вікторія Вікторівна, к. е. н., доцент кафедри економіки підприємства, ДВНЗ "Ужгородський національний університет"

нові можливості і переваги у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства.

Важливість інновацій незаперечна як для країни в цілому, так і для окремих її підприємств та громадян. За допомогою новітніх рішень уряду країн здатні ефективно виконувати свої функції, пов'язані із захистом національної безпеки та навколишнього середовища, охороною здоров'я та підвищенням продуктивності праці, тощо. Компаніям інновації створюють стратегічні переваги в найбільш конкурентних областях, пересічним громадянам – підвищують рівень та якість життя. Розвиток країни неможливий без всебічного та постійного використання нововведень, постійного перетворення наукових знань у технології та науково-технічні розробки для виробництва [7, с. 34].

Нині основним завданням України є глибоке коригування економіки, мета якого – не просто економічне зростання, а набуття ним соціальної природи як основи стабільного економічного росту. Труднощі становлення ринкових відносин пов'язані з процесами зниження рівня НТП в Україні, який повинен бути головним фактором підвищення інноваційної активності вітчизняних підприємств [3, с. 78]. З метою досягнення ефективного функціонування підприємств доцільним є врегулювання рамкових умов розгортання масштабної інноваційної діяльності, зокрема стосовно [13]: забезпечення оптимального балансу ринкових і регуляторних важелів впливу держави на інноваційний розвиток; вдосконалення структури економіки за інноваційною моделлю; приведення показника економічної нерівності населення до середньоевропейського стандарту; відновлення довіри громадян до держави, влади і бізнесу.

Розширене відтворення в аграрній сфері взаємообумовлено економіко-біологічними процесами виробництва сільськогосподарської продукції, що пов'язано не тільки з високим ризиком задіяння інновацій та необхідністю врахування дії природних законів, але й потребує комплексного підходу до організації інноваційного процесу.

Відомо, що інноваційна діяльність пов'язана з ризиком, однак без залучення інвестиційних ресурсів в сучасних умовах ринкового господарювання не можливо сформулювати інноваційно активне середовище з метою забезпечення конкурентоспроможності підприємств будь-якого виду економічної діяльності. Нині в Україні процес спрямування інвестиційних ресурсів у напрямі активізації інноваційної діяльності відбувається дуже повільно. На нашу думку, доцільним є формування мотиваційних механізмів для всіх учасників процесу забезпечення ефективного функціонування підприємств, зокрема аграрної сфери, з метою їх зацікавленості як у залученні інвестиційних ресурсів, так і їх спрямуванні на підвищення інноваційної активності підприємств з довгостроковою перспективою.

У процесі забезпечення інноваційно активного середовища для успішної діяльності підприємств країни, проблемним є зростання рівня інфляції, що негативно впливає на кредитування аграрної сфери економіки, і як вважають окремі науковці [8, с. 160],

проблемним є і банкрутство певної частини банків, що скоротило вірогідність повернення раніше виданих коштів та поповнення ресурсів. Стан державного бюджету не дозволяє забезпечити необхідний рівень підтримки виробничої активності в аграрному секторі економіки. Вирішення проблеми інноваційного розвитку в умовах дефіциту власних фінансових ресурсів можливе лише за умови залучення іноземних інвестицій. У світовому потоці прямих іноземних інвестицій на українську економіку припадає лише 1 %. Незначний потік прямих іноземних інвестицій можна пояснити тим, що серед європейських країн Україна сприймається як країна з найбільшим ризиком. За оцінкою Європейського центру досліджень, ризик інвестицій в Україну становив майже 80 %.

Складним є і питання залучення до активізації інноваційної діяльності власних коштів підприємств аграрного сектору, оскільки більшість з них є збитковими. Відомо, що виробництво аграрної продукції взагалі є одним з найбільш ризикових видів економічної діяльності, де вагомим чинником є непередбачуваність природнокліматичних умов і катаклізмів, які безпосередньо впливають на урожайність сільськогосподарських культур. Відмічено дає підстави стверджувати, що необхідним є реалізація державної аграрної політики у напрямі зниження сільськогосподарських ризиків через формування страхового аграрного ринку і фінансової підтримки держави, в тому числі і з метою здійснення інноваційної діяльності.

Зарубіжний досвід свідчить, що держава має значний пріоритет в інвестуванні інноваційної діяльності, оскільки забезпечує фінансування інновацій з Державного бюджету. Успіх інноваційної діяльності у Японії, США, Німеччині, Великій Британії та інших провідних країнах світу забезпечили державні пільги [2, с. 56].

Для України характерним є впровадження інноваційних проектів у аграрній сфері під гарантії Уряду, завдяки яким держава отримує можливість надавати підтримку підприємствам без залучення бюджетних коштів, а для підприємств необхідність повернення кредитів стає стимулом для максимального їх використання. Однак в сучасних умовах господарювання, відмічений спосіб не є результативним у зв'язку з низьким рівнем відповідальності за неефективне використання кредитних коштів. Доцільним є перехід до довгострокового фінансування інноваційної діяльності з реалізацією науково-технічних програм з великими строками окупності витрат.

За даними експертної оцінки, проведеної Державною службою статистики України [6], основними чинниками, які перешкоджають розвитку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств є: нестача власних коштів (80,1% досліджених підприємств), великі витрати на нововведення (55,5%), недостатня фінансова підтримка держави (53,7%), високий економічний ризик (41%), недосконалість законодавчої бази (40,4%), тривалий термін окупності нововведень (38,7%), відсутність

коштів у замовників (33,3%), нестача кваліфікованого персоналу (20%), відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями (19,7%), нестача інформації про ринки збуту (17,4%), нестача інформації про нові технології (16,1%).

Основними факторами, які призвели до погіршення інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки, а відповідно негативно вплинули на рівень інновацій є [14, с. 94]: зменшення припливу фінансових ресурсів у аналізованій сфері (зменшення виручки від реалізації продукції), що пов'язане з погіршенням платоспроможності, а отже і зменшенням попиту населення на продукцію; додаткове зменшення доходів вітчизняних виробників через велику частину імпортової продукції на внутрішньому ринку держави (звуження ринку збуту); проведення в короткий термін повної перебудови всієї системи бюджетних відносин, відмова від державної підтримки аграрної сфери економіки без компенсації фінансових втрат виробникам продукції; збереження монополізованої структури і торгівельного промислового сегменту аграрного сектору економіки та відсутність ринкових механізмів, які регулюють цінові взаємовідносини сільськогосподарських, переробних, торгово-закупівельних та ресурсовиробничих організацій, що призвело до зростання цінового диспаритету та погіршення фінансово-вартісних пропорцій міжгалузевого обміну (дисбаланс між доходами та витратами); незавершеність процесів земельної реформи та інституційних перетворень у сільському господарстві та в суміжних видах економічної діяльності аграрної сфери.

З огляду на відмічене, прийнятним для забезпечення збалансованого розвитку аграрного сектору економіки України є розроблення власної моделі активізації інноваційної діяльності з врахуванням інноваційних можливостей сільськогосподарських підприємств на основі формування підприємницького середовища в аграрній сфері, підвищення мотивації для всіх учасників аграрного ринку, сприяння процесу "дифузії інновацій", активного залучення держави до законодавчо-нормативного регулювання досліджуваної сфери. Доцільним є акцентування уваги на реалізацію інноваційного підприємництва спрямованого на створення новачійних продуктів, технологій та надання послуг, передусім на основі адаптаційної здатності підприємства до зовнішніх впливів, виважених організаційно-управлінських підходів, що забезпечить у перспективі гарантований інноваційний розвиток.

Вагому роль у забезпеченні ефективного функціонування інноваційного сільськогосподарського підприємництва відіграватиме інноваційна інфраструктура, зокрема такі її основні елементи, як технопарки, бізнес-інкубатори, технополіси, які сприятимуть формуванню сучасного інноваційного середовища і виходу інновацій на ринок.

До факторів, які визначають стан і якість інноваційного середовища, або ж інноваційного

клімату, належать [5, с. 18]: стан економічної свободи; відсутність корупції; відсутність бюрократичних бар'єрів; сукупність умов для розвитку малого бізнесу; конкурентоспроможність; доступність венчурного капіталу; лояльне ставлення суспільства до комерційного успіху; захищеність від криміналу і свавілля чиновників; механізми виконання контрактів.

У Програмі економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» метою реформи в інноваційній сфері визначено активізацію інноваційних процесів, повноцінне використання потенціалу науки в процесі технологічної модернізації економіки. Індикаторами досягнення мети в період 2010-2014 рр. визначено збільшення частки інноваційно активних промислових підприємств з 10,7 до 25%, підвищення наукоємності ВВП з 0,95 до 1,5% [15].

За даними Державної служби статистики України у 2012 р. загальна кількість організацій, що здійснювали наукову і науково-технічну діяльність, порівняно з 2011 р. зменшилася на 3,7% і становила 1208 організацій, з них: 52,8% – організації галузевого профілю; 27,2% – наукові установи академічного профілю; 14,6% – вищі навчальні заклади; 5,4% – заводський сектор [11, с. 11-15]. У цілому, зареєстровано 16 технопарків і реалізовано інноваційної продукції на суму 12681,9 млн. грн. Наукоємність ВВП (видатки на науку за всіма джерелами у відсотках до ВВП) у 2012 р. становила 0,75 %, з них частка коштів державного бюджету – 0,33 % [4, с. 7-15]. Обсяги видатків у 2012 р. на фундаментальні дослідження, прикладні наукові і науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у сфері агропромислового виробництва, підготовку наукових кадрів, фінансову підтримку технічного забезпечення наукових установ, розвитку наукової інфраструктури та об'єктів, що становлять національне надбання, Національної академії аграрних наук становили 487,6 млн. грн., або 10,3 % [4, с. 25-30].

Серед регіонів більше коштів на інновації витрачали у областях: Донецькій – 807,7 млн. грн. (26,4% до загального обсягу інноваційних витрат), Харківській – 398 млн. грн. (13%), Дніпропетровській – 315,3 млн. грн. (10,3%), Миколаївській – 287,9 млн. грн. (9,4%), у місті Києві – 283,3 млн. грн. (9,3%) [9, с. 60].

У системі НААН України в кожній області й АР Крим з 1998 р. створено центри наукового забезпечення агропромислового виробництва, які повинні були об'єднувати діяльність наукових, освітніх, впроваджувальних установ регіону, тобто конкретно займатися питаннями інноваційного розвитку АПК. Однак, тільки за останні роки їх діяльність активізувалася у відповідних центрах, що мають стати головними операторами НААНУ на наукоємному ринку в аграрній сфері регіонів [13, с. 98]. З 2012 р. у мережі академії функціонують 7 зональних науково-інноваційних центрів. Провідними

у центрах визначено конкретні наукові установи НААНУ з високим науковим потенціалом. У кожній з цих установ сформовані підрозділи з організації науково-інноваційної діяльності. Проте, практичних результатів від цієї діяльності ще не отримано.

Сучасний стан інноваційної діяльності в економіці країни, як і в аграрному секторі залишається складним, про що свідчать дані опубліковані у Звіті про глобальну конкурентоспроможність [17], де під індексом "Інновації" у 2011-2012 рр. Україна посідає лише 74 місце серед 142 країн. Однак у переліку інноваційно спрямованих країн планети, який був оприлюднений на початку 2013 р. агентством Bloomberg, Україна увійшла до 50 кращих країн і посіла 42 місце. При цьому агентство Bloomberg розглянуло показники понад 200 країн і суверенних регіонів, щоб визначити їх інноваційний фактор. Остаточний перелік країн було скорочено до 96, з якого вибрано 50.

З метою реалізації стратегічних напрямів, Урядом України затверджено середньострокові пріоритети інноваційної діяльності загальнодержавного та галузевого рівнів на 2012-2016 рр. Їх визначено за результатами прогнозно-аналітичних (форсайтних) досліджень з урахуванням світових технологічних тенденцій. Досягнення визначених у Програмі економічних реформ індикаторів розвитку необхідним є удосконалення законодавчого забезпечення регулювання інноваційної діяльності, оскільки система державного управління та регулювання інноваційного процесу в державі є недосконалою, існує розпорошеність функцій управління за різними суб'єктами влади, відсутній єдиний державний центр управління та координації зусиль. Так, до органів, на які покладається завдання з забезпечення реалізації державної інноваційної політики у агропромисловій сфері, відносяться: Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України; Державне агентство з питань науки, інновацій та інформації України; Міністерство аграрної політики; Міністерство освіти і науки України; Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (має окремі суміжні повноваження з цієї сфери). В цілому органи державного управління, задіяні у реалізації державної інноваційної політики, представлені різними відомствами, компетенція між якими однозначно не розподілена, чітко не розмежована, а часто навіть дублюються управлінські функції.

Наслідками такої ситуації є відсутність позитивних зрушень на шляху досягнення поставлених державою завдань, неможливість встановлення відповідальних осіб, «розбазарювання» та нецільове використання державних коштів. За таких умов неможливо розраховувати на формування єдиної за сутністю державної інноваційної політики, яка б сприяла активізації інноваційної діяльності [1, с. 63-70]. (аналіз законодавства України).

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у доповіді, яка стосується стратегії інноваційного розвитку, пропонує ряд основних

принципів державної інноваційної політики, першим з яких є заохочення людей до інновацій [16, с. 3]:

- через систему освіти і професійного навчання, яка повинна забезпечити можливості отримати широке коло необхідних знань і умінь, а також можливості до перенавчання чи підвищення кваліфікації, які дадуть змогу адаптуватися до мінливих ринкових вимог. У свою чергу, політика зайнятості повинна сприяти відповідним ефективним організаційним змінам;

- через спонукання споживачів до активної участі у інноваційному процесі;

- шляхом сприяння розвитку підприємницької культури, прищеплюючи відповідне ставлення та необхідні навички для ефективної підприємницької діяльності.

Дослідження підтверджує, що вирішення проблемних завдань у сфері агропромислового виробництва необхідно вирішувати за допомогою інноваційних підходів. Водночас, процес активізації інноваційної діяльності аграрних підприємств потребує інституційних умов, за яких інновації стануть основним джерелом зростання прибутку. Узагальнення окремих аспектів формування інноваційного середовища у сфері агропромислового виробництва дає підстави стверджувати, що основними напрямками активізації інноваційної діяльності країни в цілому та її регіонів, зокрема повинні стати: законодавче забезпечення інноваційного розвитку досліджуваної сфери; зацікавлення пільгових підходів у зацікавленні підприємств до запровадження інновацій; формування і розширення інноваційної інфраструктури (бізнес-інкубатори, технопарки, центри трансферу технологій) як на макро-, так і на регіональному рівнях; підвищення дієвості кредитно-фінансових інститутів з метою спрямування фінансових ресурсів для реалізації інноваційних проектів; удосконалення організаційно-управлінської структури у забезпеченні інноваційного процесу; формування і становлення виробничо-господарських коопераційних зв'язків, що сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності аграрних підприємств і виходу їх на зовнішній ринок; прийняття активних стимулюючих заходів з боку держави; міжнародне співробітництво і партнерство в галузі інноваційного зростання сфери агропромислового виробництва; інвестиції у формування людського капіталу, зокрема підготовки висококваліфікованих працівників-аграріїв, удосконалення їх професійної майстерності на основі новітніх знань, набутих навичок, творчих здібностей; орієнтація спеціалістів і їх умінь до прийняття виважених і гнучких управлінських рішень у складних кризових умовах сучасної економіки країни, адаптації до господарювання в умовах поглиблення ринкових відносин з метою завершення засад аграрної реформи, результативності функціонування нових формувань в аграрній сфері економіки країни.

ВИСНОВКИ

Інноваційні підходи до розвитку аграрної сфери є вагомим стимулятором зростання національної економіки в цілому та засобом вирішення різноманітних соціально-економічних та глобальних викликів як у розвинених країнах, так і країнах, що розвиваються. Особлива потреба в них виникає у період, коли економіка країни, в тому числі і її регіонів та підприємств різних видів економічної діяльності перебувають на етапі подолання економічного спаду. В такій ситуації система державних пріоритетів повинна спрямовуватися на формування інноваційного потенціалу у всіх сферах суспільного розвитку, зокрема і в сфері агропромислового виробництва, акцентуючи при

цьому увагу на відтворення людського капіталу, зростання капіталізації ринкової вартості компаній, що здійснюють інноваційні розробки.

Врахування і реалізація запропонованих заходів у агропромисловій сфері дасть змогу підвищити рівень інноваційної активності вітчизняних сільськогосподарських підприємств, прискорити процес оновлення сільськогосподарського виробництва, більш ефективно використовувати внутрішні та залученні зовнішні інвестиції на інноваційну діяльність.

Подальші розробки стосуватимуться досліджень у сфері залучення інвестицій з метою формування людського капіталу агропромислового виробництва країни та її регіонів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз законодавства України у сфері досліджень, розробок та інноваційної діяльності та пропозиції щодо доповнень до законодавства. Проект ЄС "Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні". - К.: Фенікс, 2011. - 350 с.
2. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : [монографія] / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. - К. : КНЕУ, 2003. - 399 с.
3. Гросул В.А. Проблеми інноваційної діяльності в Україні / В.А. Гросул // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. - 2010. - № 1 (3). - Т. 1. - С. 76-82.
4. Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України Український інститут науково-технічної і економічної інформації. [Електронний ресурс] : Аналітична довідка: Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2012 рік Київ – 2013 р., 217 с. С. 7-15, 25-30. - Режим доступу: <http://dknii.gov.ua>
5. Инновационное развитие: экономика, интеллектуальные ресурсы, управление знаниями / Под ред. Б. З. Мильнера. - М.: ИНФРА-М, 2010. - 624 с. 7
6. Інновації та наука. Статистичний бюлетень. - Київ: Державна служба статистики України, 2012. - 45 с.
7. Інноваційна стратегія українських реформ / А.С.Гальчинський, В.М.Геєць, А.К.Кінах та ін. - К.: Знання України, 2010. - 305 с.
8. Кульнєва Г. М. Сучасний стан та необхідні напрямки розвитку ринку інновацій в Україні / Г. М. Кульнєва, О. В. Алейнікова // Держава та регіони. - 2006. - № 5. - С. 159-163.
9. Мазур А.А. Технологічні парки України: цифри, факти, проблеми / Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України / А. А. Мазур, С. В. Пустойт // Київ: - 2013 р., Т. 9. № 3. С. 59-72.
10. Майовець Є., Флюд Х. Розвиток фінансових ринків як передумова економічного зростання [Електронний ресурс] / Є. Майовець, Х. Флюд // Формування ринкової економіки в Україні. - 2009. - Вип. 19. - С. 88-91. - Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/freu/2009_19/13.pdf
11. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Сидорчук І.П. Оцінка сучасного стану інноваційного розвитку промислових підприємств України [Електронний ресурс] / І. П. Сидорчук. - Режим доступу: <http://ecj.oa.edu.ua/articles/2013/n23/44.pdf>
13. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс] : Проект. - Режим доступу: www.pir.dp.ua/uploads/StrategizInnovRazvitiyaUkr.doc.
14. Тивончук С.О. Формування організаційних форм трансферу технологій в агропромисловому виробництві / С. О. Тивончук, Я. О. Тивончук // Економіка АПК. - 2013. - № 2. - С.93-100.
15. Шовкалюк В.С. Інноваційний розвиток України: особливості 2012 року [Електронний ресурс] / В. С. Шовкалюк. - Режим доступу: <http://www1.nas.gov.ua/publications/>.
16. Ministerial report on the OECD Innovation Strategy [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.oecd.org/sti/45326349.pdf>
17. The Global Competitiveness Report 2011-2012 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf.

Одержано 15.03.2014р.